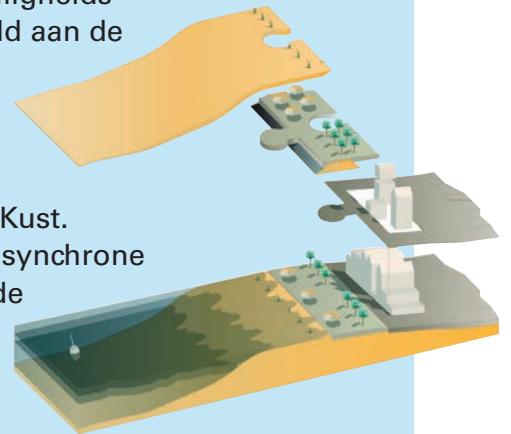

POST-DELTAPROGRAMMA: VAN LANGE TERMIJN ADAPTATIE TERUG NAAR HET 'NU'

Janneke van Bergen, Rutger van de Brugge, Gerald Jan Ellen,
Floor van der Heijden, Corné Nijburg en Marja Wijnties*

■ In de vorige editie van het tijdschrift voor Watergovernance gaven Marius Schwartz en Ivette Meijerink aan wat er voor nodig is om de Kustcommunity, het landelijk platform dat dit najaar is opgericht als opvolger van het Deltaprogramma Kust, te laten functioneren. Een van de samenbindende thema's, naast het ontwikkelpad voor zandsuppleties uit de beslissing Zand, zijn de Meegroeiconcepten, een strategie waarin de toekomstige waterveiligheidsopgave als gevolg van zeespiegelstijging wordt gekoppeld aan de ruimtelijke ontwikkeling van de kustplaatsen. Maar hoe breng je zo'n match tot stand? Hiervoor is de Handreiking Meegroeiconcepten ontwikkeld door Atelier 1:1 en Deltares binnen het netwerk van het Water Governance Centre in opdracht van het Deelprogramma Kust. In de Handreiking worden handvatten gegeven voor de asynchrone besluitvorming: hoe is de wateropgave te koppelen aan de ruimtelijke opgave, wat is het handelingsperspectief voor nu en later, welke verdienmodellen zijn er en hoe werk je samen met andere partijen?

Nieuwe fase

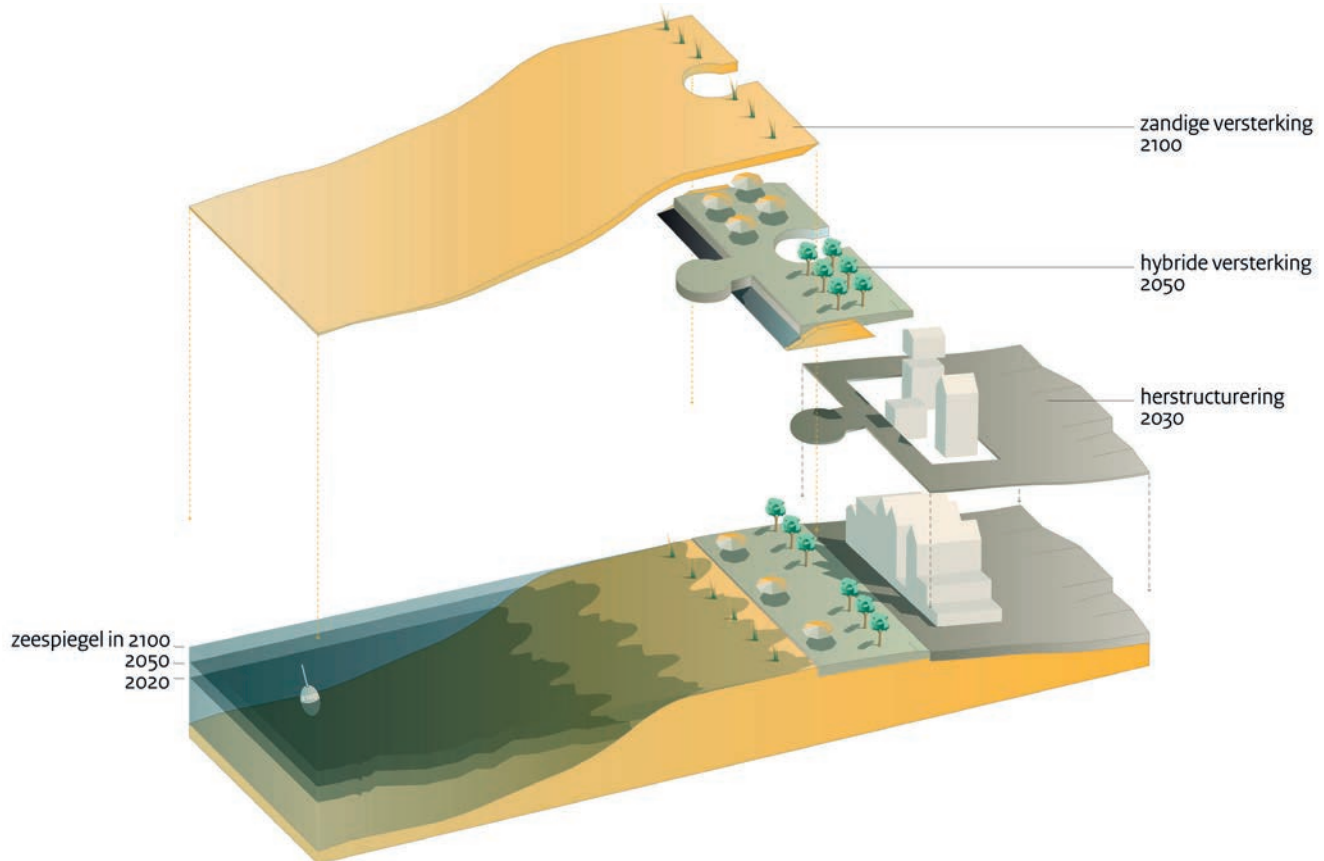
Met de vijf Deltabeslissingen is het Deltaprogramma eind 2014 in een nieuwe fase gekomen. Na vier jaar werken aan strategieën voor de lange termijn, is het tijd om de aandacht te vestigen op het 'nu'. Voor de gemeenten, provincies en waterschappen langs de kust verschuift de focus naar de implementatie van de 'Beslissing Zand'. Hierin staat dat de zandbalans langs de kust op orde blijft en het kustfundament duurzaam in evenwicht blijft met de zeespiegelstijging. Waar mogelijk wordt gekeken of en hoe de zandsuppleties kunnen bijdragen aan lokale en regionale doelen voor een economisch sterke en aantrekkelijke kust.

Op 9 oktober jl. is een nieuw platform opgericht als opvolger van het Deelprogramma kust: de zogenaamde Kustcommunity. Onderdeel van de Kustcommunity is het Landelijk Overleg Kust. Dit landelijk overleg

is voortgekomen uit de behoefte en noodzaak om de kust als geheel en dus op landelijk niveau te blijven beschouwen met het oog op een veilige, economisch sterke en aantrekkelijke kust. Dit landelijke overleg beoogt de kennis en ervaringen te delen bij de uitvoering van de Beslissing Zand in samenhang met de ruimtelijke ambities langs de kust die in de Nationale Visie Kust zijn opgenomen. Dit sluit ook aan bij de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie, waarin is afgesproken dat in 2050 de ruimtelijke inrichting klimaatbestendig moet zijn en dat in 2020 klimaatbestendig inrichten in (lokaal) beleid moet zijn vastgelegd.

De integrale opgaven van de Nationale Visie Kust en de ambities van de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie komen samen in zogenaamde Meegroeiconcepten, waarin waterveiligheidsopgaven in tijd en ruimte worden gekoppeld aan ruimtelijke opgaven.

* **Janneke van Bergen** (Atelier 1:1); **Rutger van de Brugge**, **Gerald Jan Ellen**, **Floor van der Heijden** (Deltares); **Corné Nijburg** (WGC); **Marja Wijnties** (Ministerie van Infrastructuur en Milieu).

Figuur 1: Illustratie van het principe van Meegroeiconcepten, waarin oplossingen voor waterveiligheid en ruimtelijke ontwikkeling elkaar in de tijd opvolgen en versterken

(bron: Atelier 1:1 / DP Kust, 2013)

Atelier 1:1 en Deltares hebben met TNO binnen het netwerk van het Water Governance Centre in juni vorig jaar een handreiking hiervoor ontwikkeld in opdracht van Deelprogramma Kust. Deze handreiking kan het landelijk overleg kust en de brede kustcommunity op regionaal en lokaal niveau helpen de Deltabeslissingen te implementeren.

Meegroeien met de zeespiegelstijging

We weten dat onze zeespiegel stijgt en onze bodem daalt, maar onzeker is in welke mate en in welk tempo deze ontwikkelingen zich zullen voordoen. Ook is onzeker hoe Nederland zich sociaal-economisch zal gaan ontwikkelen. Om in te spelen op deze onzekerheden zullen we adaptief te werk moeten gaan. In het Deltaprogramma kust is daarom het principe van 'Meegroeiconcepten'¹ ontwikkeld. Meegroeiconcepten zijn integrale concepten *“waarmee de veiligheid en gebiedsontwikkeling in, op en rondom de keringszone in onderlinge samenhang kan worden vormgegeven”*. Integraal meegroeien houdt in dat

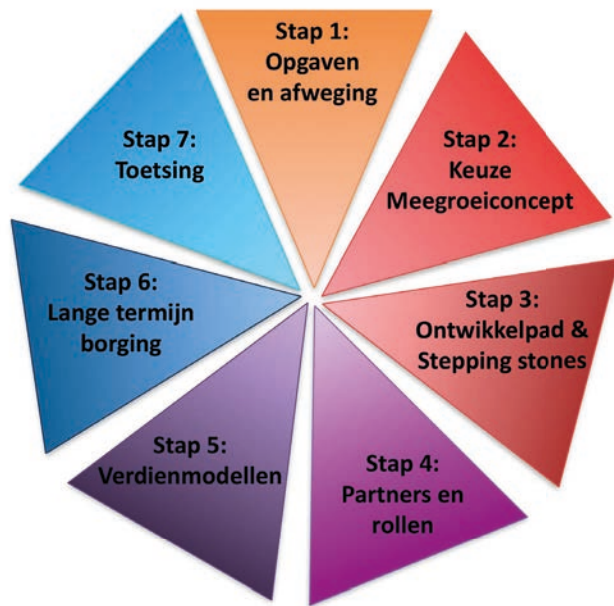
er ruimtelijke plannen worden ontwikkeld waarin oplossingen voor waterveiligheid en ruimtelijke ontwikkeling elkaar versterken en op elkaar doorbouwen. Door keringsgebieden mee te laten groeien met de zeespiegel en te integreren in de lange termijn ruimtelijke ordening van onze kustplaatsen, realiseren we een veilige, economisch sterke en aantrekkelijke kust. De uitdaging daarbij is dat de ruimtelijke ontwikkeling vaak al op korte termijn gewenst is, terwijl de ingrepen voor de waterveiligheid pas later nodig zijn of vice versa.

Handreiking Meegroeiconcepten

Doel van de Meegroeiconcepten is om de asynchrone ontwikkelingen in ruimte en tijd te verbinden. Door toepassing van Meegroeiconcepten wordt op korte termijn duidelijkheid gecreëerd en tegelijkertijd opties in beeld gebracht om de langere termijn duurzaam te bedienen. Hiermee kunnen desinvesteringen en inpassingsproblemen worden voorkomen. Maar hoe pak je zo iets aan?

In de Handreiking Meegroeiconcepten worden handvatten gegeven voor de asynchrone besluitvorming: hoe is de wateropgave te koppelen aan de ontwikkelopgave, wat is het handelingsperspectief voor nu en later, welke verdienmodellen zijn er en hoe werk ik samen met andere partijen?

De handreiking is niet bedoeld als blauwdruk, maar werkt in zeven concrete stappen toe naar een

Figuur 2: Overzicht van de zeven stappen waaruit de Handreiking Meegroeiconcepten is opgebouwd. Stap 1 t/m 3 richten zich op de ruimtelijke afweging; stap 4 t/m 7 op governance.

(bron: Handreiking Meegroeiconcepten, 2014)

gezamenlijke aanpak en agenda (figuur 2). De algemene opbouw wordt hieronder toegelicht, gevolgd door een stapsgewijze uitwerking met praktijkvoorbeelden.

Het eerste deel richt zich op de ruimtelijke keuzes en de timing daarvan. Het gaat hierbij om de opgaven en afwegingen ten aanzien van verschillende meegroeiconcepten (stap 1); het vaststellen van een gezamenlijke meegroeirichting (zeewaarts, consoliderend of landwaarts) en het verkennen van kansrijke concepten voor de koppeling van verschillende ontwikkelingen (stap 2). Daarna wordt gekeken naar de timing om afstemming te bereiken en de benodigde flexibiliteit in te bouwen. We weten immers niet hoe snel de zeespiegel stijgt. De opgaven worden uitgezet in een ontwikkelpad waarin ook mogelijke verbanden tussen de verschillende opgaven ('steppingstones') worden vastgelegd (stap 3).

Het tweede deel van de Handreiking richt zich op de governance-aspecten van Meegroeiconcepten. Hierbij worden vier stappen onderscheiden, te weten partners & rollen, mogelijke verdienmodellen, borging van lange termijn samenwerking en toetsing.

Bij de toepassing van de Handreiking staat gezamenlijk leren centraal. Deze werkwijze is al tijdens de totstandkoming van de Handreiking toegepast. In twee masterclasses zijn – met enkele actieve kustgemeenten – een aantal stappen van de Handreiking doorlopen waarmee de toepassing van de Handreiking is getest. Voor de

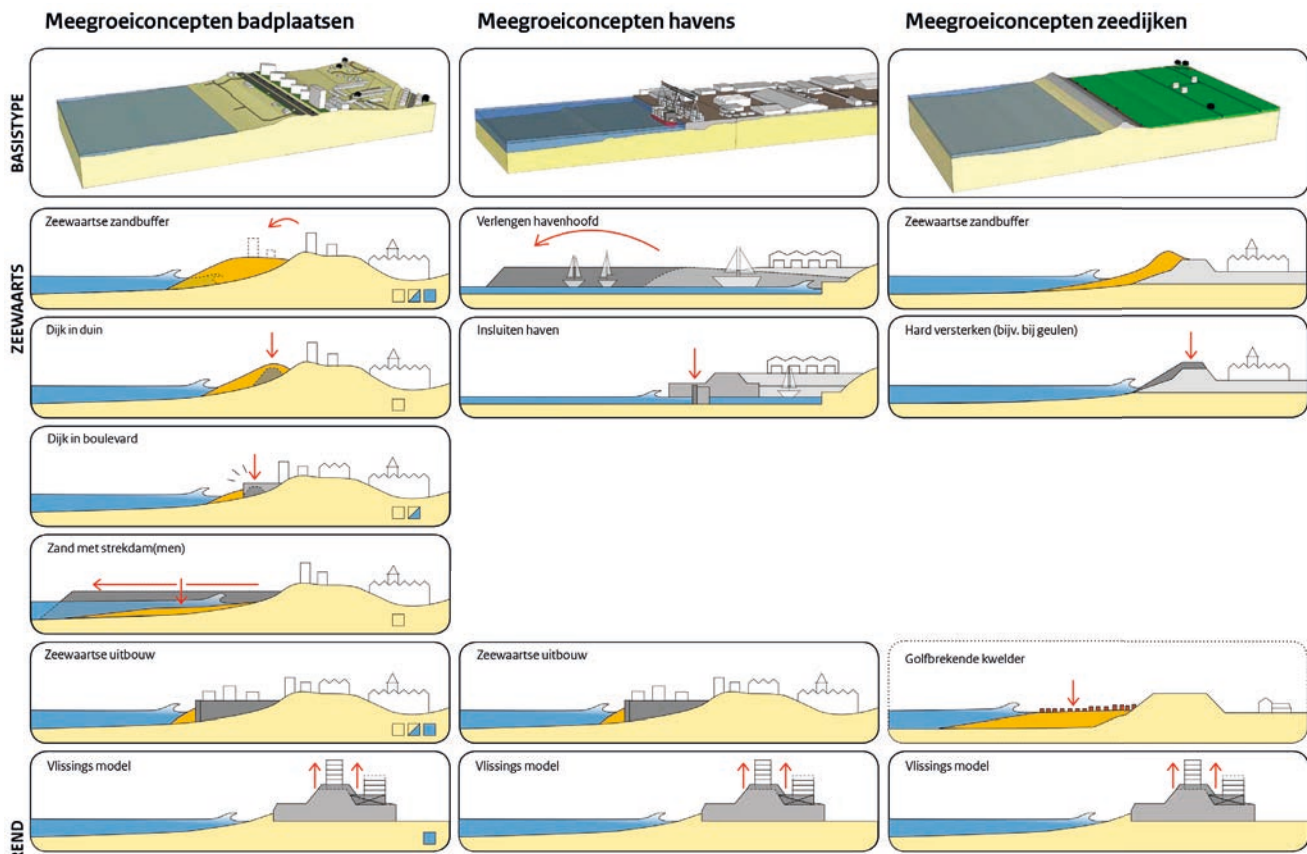
locaties Zandvoort, Den Helder, Brouwersdam en IJmuiden is verkend hoe een Meegroeiconcept op deze locaties kan worden vormgegeven als start voor verdere planvorming in het uitvoeringsprogramma van het Deltaprogramma.

Hieronder worden de verschillende stappen uit de Handreiking nader toegelicht, met enkele toepassingsvoorbeelden in kustgemeenten zoals deze in de masterclasses en recente praktijk zijn verkend.

Stap 1 en 2: Opgaven, afweging en ruimtelijke keuzes voor het meegroeien van keringsgebieden

Meegroeiconcepten zijn met name effectief als bepaalde ingrepen asynchroon in een keringsgebied plaatsvinden; bv. ruimtelijke ontwikkeling eerst, versterking later. Is dit het geval, dan is het zaak zich te oriënteren op hoe de ingrepen in ruimte en tijd op elkaar kunnen worden afgestemd, zodat ze elkaar op termijn niet in de weg zitten.

Een voorbeeld is de badplaats Zandvoort. Daar vinden op korte termijn ruimtelijke ontwikkelingen plaats, zoals de renovatie van de boulevard, de stationspassage en enkele vastgoedprojecten. Daarnaast verwacht men op de middentermijn een versterkingsopgave, die effect zal hebben op de voorgenoemde ruimtelijke ontwikkelingen. Door het verkennen van de gezamenlijke en wenselijke meegroeirichting (zeewaarts, consoliderend of landwaarts) zijn er kansen om schuifruimte te creëren in de keringszone, gunstig voor herontwikkeling. Daarbinnen zijn verschillende concepten denkbaar voor versterking op termijn. Om die te verkennen is een 'staalkaart van meegroeiconcepten' ontwikkeld, waarin verschillende concepten per meegroeirichting naast elkaar zijn gezet (Figuur 3). Al schetsend (bv. in een verkennend ontwerpatelier) kunnen – samen met belanghebbenden – verschillende meegroeiconcepten per locatie worden getest op ruimtelijke impact en samenhang (stap 2). Dit geeft inzicht in de kansrijkheid van meegroeiconcepten voor de middentermijn en de doorvertaling daarvan naar ontwerpkeuzes voor de korte termijn. Zo kan de keuze tussen een hard of zandig meegroeiconcept op de middentermijn ook de keuze voor behoud van een boulevard op de korte termijn beïnvloeden (stap 1).

Figuur 3: **Fragment van de Staalkaart Meegroeiconcepten voor verharde keringen (Badplaatsen, Havens en Zeedijken). Meegroeiconcepten voor zandige keringen beschikbaar (Breed duin, Smal duin, geulen/buitendelta's³).** De staalkaarten bieden een overzicht van alle mogelijke meegroeiconcepten in drie meegroeirichtingen (zeewaarts, consoliderend en landwaarts), en zijn geschikt als gespreksagenda om met de regiopartijen tot een eerste set kansrijke meegroeiconcepten te komen (stap 2). Er is ook een staalkaart voor zandige keringen beschikbaar. (Bron: Atelier 1:1 / Nationale Visie Kust 2013)

Stap 3: Timing van Meegroeiconcepten: ontwikkelpad en steppingstones

Een ander belangrijk aspect van Meegroeiconcepten is timing. Als een kansrijk Meegroeiconcept bekend is kan het meegroeiproces zelf in beeld worden gebracht (figuur 4 zie volgende pagina). Dit gebeurt door de geplande opgaven op twee tijdsassen uiteen te zetten: een tijdsas met de veiligheidsopgaven (blauw) en een tijdsas met de ruimtelijke opgaven (rood). Beide tijdsassen samen vormen het zgn. 'ontwikkelpad'. Tussen de assen worden verbanden aangegeven (de zgn. 'Steppingstones') waarmee het meegroeiproces gestalte krijgt.

Door de recente versterking van de kust (Zwakke Schakel projecten) zal de ruimtelijke ontwikkeling aan de kust voorlopig eerder plaats vinden dan de versterkingsopgave. De kunst is om ontwikkelingen op beide tijdsassen zo op elkaar af te stemmen dat ze op elkaar doorbouwen, waardoor de kans op desinvestering wordt verkleind en ze elkaar kunnen versterken door 'werk met werk' te maken.

Stap 4 en 5: partijen en verdienmodellen

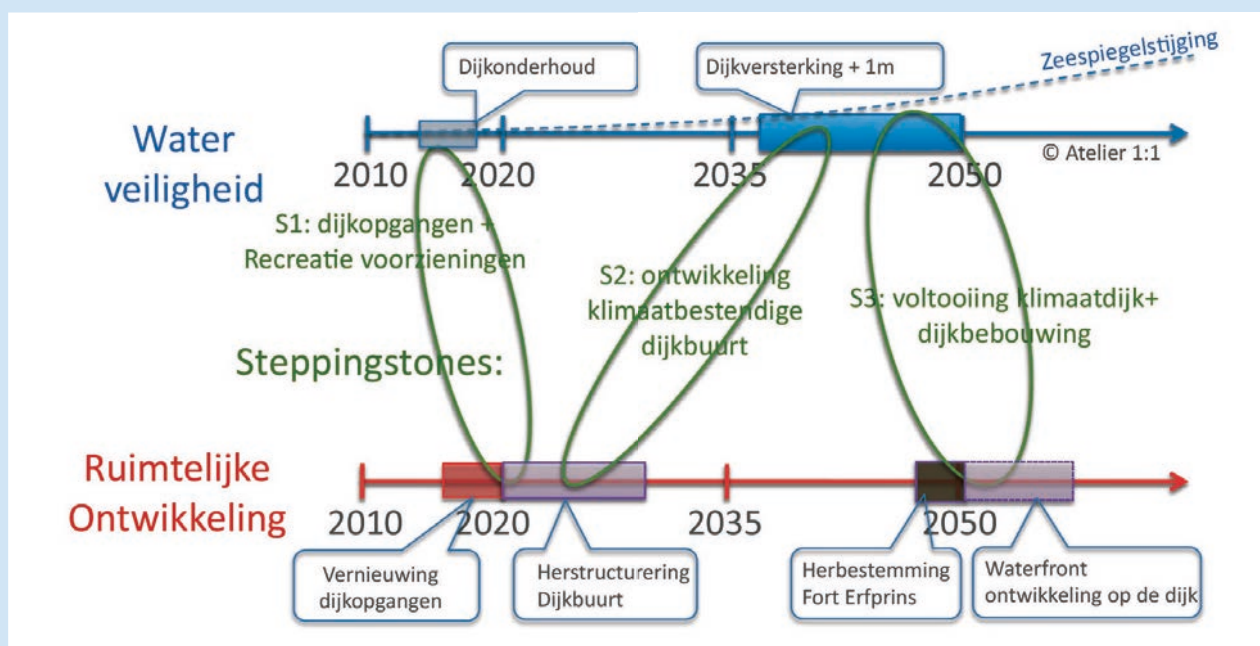
Het tweede deel van de Handreiking richt zich op de governance aspecten van Meegroeiconcepten. Een veel gebruikte definitie van governance is: *"Governance beschrijft structuren en processen ten behoeve van collectieve besluitvorming waarbij zowel publieke als private partijen worden betrokken"* (vertaald: Neye and Donahue, 2000.) Onder de governance van Meegroeiconcepten verstaan we het 'regelen' van het Meegroeiconcept. Wat zijn de wettelijke-, beleids-, en maatschappelijke kaders? Wie is verantwoordelijk? Wie betaalt? Hierbij gaat het niet alleen om de publieke partijen, maar ook nadrukkelijk om private partijen.

Als het ruimtelijk concept en het meegroeiproces in beeld zijn, worden in stap 4 de bijbehorende rollen en verantwoordelijkheden benoemd. Naast de reguliere rollen en verantwoordelijkheden (Rijk, Provincie, Waterschappen, Gemeenten) wordt ook nagedacht over hoe ook andere partijen (zoals ondernemers of projectontwikkelaars, maar ook natuur- of

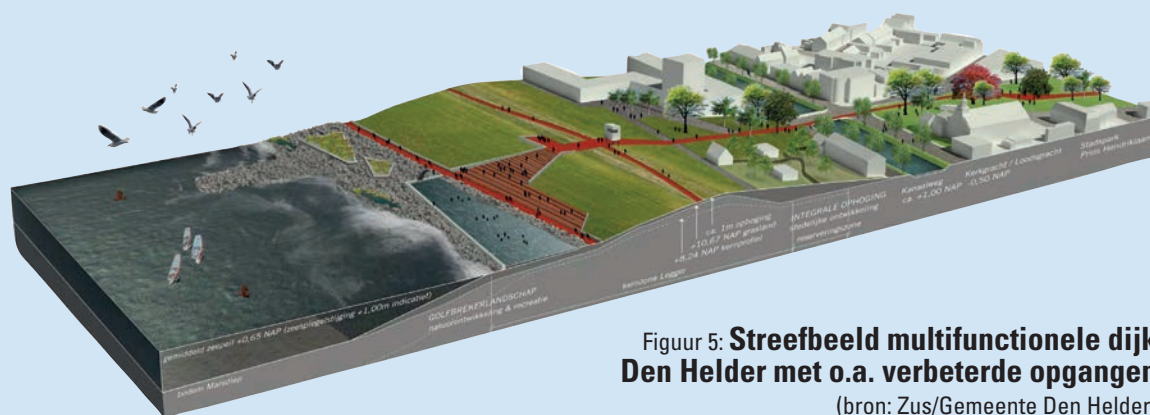
VOORBEELD ONTWIKKELPAD MULTIFUNCTIONELE DIJK DEN HELDER

Een goed voorbeeld is het ontwikkelpad voor multifunctionele dijk Den Helder. Voor Den Helder is het belangrijk de relatie tussen zee en stad te herstellen. Een reeks ontwikkelingen op zowel de ruimtelijke als de veiligheidsas zijn aaneen te schakelen om het einddoel van een toekomstbestendige, multifunctionele zeewering (b.v. klimaatdijk) te bereiken. Bij dit proces zijn vier kernpartijen betrokken (gemeente, waterschap, ontwikkelorganisatie Zeestad en

woningbouwcorporatie) die per steppingstone elkaar in trekkerschap kunnen opvolgen.⁴ Belangrijk obstakel is de huidige regelgeving die multifunctioneel gebruik (o.a. bebouwen) van de dijk bemoeilijkt. Men zou gezamenlijk kunnen optrekken om b.v. met technisch onderzoek dit probleem te verkleinen. Ook zou men op korte termijn al met no-regret maatregelen kunnen aanvangen, zoals de aanleg van nieuwe dijkopgangen in combinatie met het noodzakelijke dijkonderhoud.

Figuur 4: Ontwikkelpad voor multifunctionele dijk Den Helder waarin de opgaven voor waterveiligheid en ruimtelijke ontwikkeling in twee tijdsassen zijn uitgezet. De verbanden hiertussen (de zgn. 'Steppingstones' in groen) geven de mogelijkheden weer om met elkaar mee te groeien. (Bron: Atelier 1:1, 2014)

Figuur 5: Streefbeeld multifunctionele dijk Den Helder met o.a. verbeterde opgangen (bron: Zus/Gemeente Den Helder)

belangenorganisaties), kunnen meedoen en bijdragen. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van kennis, middelen of draagvlak. Het gaat in deze stap dus om het zoeken

naar partners die onderdeel kunnen en willen worden van een consortium. De samenstelling daarvan kan in de tijd verschillen.

Een voorbeeld waarin de samenwerking met partijen actief wordt verkend is het buitendijks gebied van Jachthaven IJmuiden. In het gebied rondom de zeejachthaven zijn maatregelen nodig om het buitendijks gebied voldoende bescherming te bieden. Onderzocht wordt hoe dit gerealiseerd kan worden door meerlaagsveiligheid. In de aanpak van de gemeente Velsen zijn bij het onderzoek naar mogelijke veiligheidsmaatregelen ook partijen betrokken die de ruimtelijke aspecten gaan invullen. Dat maakt dat betrokkenen al vroeg in het proces vrij concreet inzicht hebben in wat er wel en niet mogelijk is en wat dat betekent voor daadwerkelijk realisatie. Dit zal uiteindelijk leiden tot een aanpak waarbij zowel veiligheidsdoelen als ruimtelijke ambities kunnen worden waargemaakt.

In stap 5 wordt speciale aandacht gegeven aan de financiële middelen die elke partner kan inzetten en aan de verdienmodellen van de private partners. Gezocht wordt naar die functiecombinatie binnen het Meegroeiconcept die het hoogste rendement voor de verschillende partijen oplevert. Het gaat dus om het vergelijken van verschillende ontwerpvarianten waar de partners wel of niet financieel in willen investeren. Het ene ontwerp draagt wel bij aan de doelstellingen van een partij en een ander ontwerp niet, waardoor het niet verantwoord kan worden om te investeren. Hetzelfde geldt voor private partijen die binnen het ene Meegroeiconcept een beter verdienmodel hebben dan bij een andere. Enkele voorbeelden van verdienmodellen die in de masterclasses aan bod kwamen waren de effecten van de meegroeirichting op de grondexploitatie en vastgoedontwikkeling, en het genereren van publieke inkomsten, bv. parkeergelden, als terugverdienmodel. Het optimale ontwerp is een zoektocht met en bewustwordingsproces van de verschillende partijen. De optimale samenwerking daarin zal uiteindelijk ook de keuze van het Meegroeiconcept beïnvloeden.

Stap 6 Borging

Een van de lastigste governance-opgaven rondom Meegroeiconcepten is borging voor de lange duur. Meegroeiconcepten zijn anders dan normale gebiedsontwikkelingen in de zin dat de doorgroeimogelijkheden op de lange termijn expliciet worden verkend en meegewogen. Die opties worden echter nog niet vastgelegd, maar opengelaten om op termijn de ruimte optimaal in te richten. Een consortium van partijen moet hier wel mee om kunnen gaan. Dat betekent enerzijds de borging van afspraken over een lange tijdshorizon (50 jaar of langer), anderzijds voldoende flexibiliteit om met onzekerheid over de toekomst om te kunnen gaan. De vraag is of het bestaande aanbod van formele samenwerkingverbanden toereikend is, of dat nieuwe vormen moeten worden ontwikkeld. Hoe houdt je

bijvoorbeeld alle partijen aan boord? Wat doe je als partners zich terugtrekken? Wanneer en hoe wordt besloten over de doorgroeimogelijkheden, etc. Dit vraagt om expliciete afspraken. Enkele voorbeelden die in de masterclasses aan bod kwamen waren om via de omgevingsvisie publiek de duurzame inrichting van het keringsgebied vast te leggen; privaat om een corporatie op te richten om voor langere tijd samen te werken; en publiek-privaat om via een Gemeenschappelijke Exploitatie Maatschappij investeringen voor een langere termijn te borgen.

De drie governance-onderdelen (rollen en verantwoordelijkheden, verdienmodellen en borging) zijn cruciaal voor het bepalen of het Meegroeiconcept uiteindelijk haalbaar is. Het is dus verstandig om dit tijdig te doordenken, ook voor het bepalen van de strategie. Bovendien zal deze strategie telkens herijkt moeten worden. Hiervoor is adaptieve samenwerking nodig.

ADAPTIEVE SAMENWERKING

Meegroeiconcepten vragen om adaptieve samenwerking tussen verschillende partijen. Maar hoe bereik je adaptieve samenwerking? Hiertoe is vanuit de Radboud Universiteit een afstudeeronderzoek Planologie uitgevoerd. Uit de literatuur blijkt dat het vermogen van partijen om van elkaar te kunnen leren voor adaptatie van groot belang is. Hierbij moeten partijen:

- in staat zijn tot kritische zelfreflectie;
- problemen in samenwerkingsprocessen actief opsporen en de oplossingen bewust implementeren in de dagelijkse werkzaamheden;
- Aandacht besteden aan het behoud en (her)gebruiken van opgedane kennis en ervaring.

De kustcommunity kan actief bijdragen aan dit vermogen door de kennis over adaptatie en langere termijn samenwerking verder te verkennen, te delen en te zorgen voor continuïteit.

Stap 7 Toetsing

Om de adaptieve samenwerking robuust te maken wordt in de laatste stap voorgesteld om een test uit te voeren, die bestaat een 'realitycheck' (doen we nog de goede dingen?) en een stresstest (Gaat dit ook lukken onder nieuwe omstandigheden?). Een consortium zal zichzelf de volgende vragen moeten stellen: zijn inzichten/kennis veranderd en wat is de impact hiervan? Zijn de financiële randvoorwaarden veranderd en wat is de impact hiervan? Zijn er partijen bij gekomen, of zou dit moeten gebeuren? Zijn de kaders van wet- en regelgeving of relevante beleidsdoelen veranderd? (denk aan de recente nieuwe normering) en wat is de impact hiervan? Zien wij nieuwe ontwikkelingen (beleid, maatschappij, economie, ruimte) die vertragend of versnellend kunnen werken? Antwoorden op deze vragen laten zien of en hoe een consortium zich zou moeten aanpassen.

Conclusies en aanbevelingen Meegroeiconcepten: hoe nu verder?

Kustgemeenten worstelen allemaal min of meer met dezelfde vraag: hoe gaan we om met de zeespiegelstijging zonder dat onze ruimtelijke en economische ontwikkelingen langdurig op slot wordt gezet? En hoe kunnen we slim omgaan met de toekomstige versterkingen? Meegroeiconcepten zijn een aanzet om hierop een antwoord te vinden. Tal van ideeën moeten verder uitgewerkt worden en belemmeringen opgelost, zowel aan de ontwerpkant als aan de bestuurlijke kant. De Handreiking Meegroeiconcepten benoemt hierin een aantal essentiële stappen. Nu het Deltaprogramma in een andere fase is gekomen en het stokje heeft overgedragen aan de Kustcommunity zou dit de plek zijn om de kennis hierover door te ontwikkelen en verder in de praktijk van de kustgemeenten toe te passen.

De eerste conclusie die wij willen trekken – gebaseerd op de eerste toepassingen tijdens de masterclasses – is dat het lonend is om samen met partijen tot een gezamenlijke meegroeirichting te komen: de meest waarschijnlijke versterkingsrichting op basis waarvan de andere functies kunnen worden afgesteld. Hierdoor kan optimalisatie in meervoudig gebruik beter plaatsvinden.

Belangrijk hierbij is om een goede inschatting te krijgen wanneer en in welke mate versterkingen gaan plaatsvinden: hoe hoog of hoe breed moet de kering aangepast worden bij zeespiegelstijging? En komt er bv. meer zand voor de deur? Door het palet aan versterkingsmogelijkheden te verbreden is meer maatwerk mogelijk. Gemeenten die goed weten wat ze willen hebben hierbij een voorsprong. Zij zijn beter in staat het gesprek over adaptatie aan te gaan en hierin een goede integrale oplossing te promoten. Wel moet men bereid zijn mee te investeren; alleen zo komt een integrale oplossing werkelijk tot stand. Bijvoorbeeld door een koppeling te maken met het onderhoud van openbaar terrein of herontwikkeling van bestaande locaties. Een goed voorbeeld is Kustwerk Katwijk, waarin de dijk in duin versterking en ondergrondse parkeergarage gezamenlijk zijn aanbesteed. Ook met timing kan men meer bereiken, zonder meer te hoeven uitgeven. Door te schuiven in de tijd kunnen ontwikkelingen beter aansluiten op elkaar, of kan tijd worden gewonnen om tot een integrale oplossing te komen.

Voor waterveiligheidspartijen is het ook interessant om al vroeg versterkingsopties af te wegen. Hiermee kunnen dure inpassingskosten op termijn worden voorkomen en onderhoudscontracten flexibeler worden ingezet. Want ook in het zandig kustbeheer liggen potentiële meegroeikansen door optimalisatie met ecologie en recreatie. Dit vraagt wel om een bredere aanpak en rol dan waterveiligheid alleen; wat vaak nog lastig is en verklaarbaar door de risico's die het met zich mee brengt.

Een concrete aanbeveling hierbij is om succesvolle combinaties, experimenten en ervaringen op het gebied van zowel ruimtelijk ontwerpen als de governance binnen de Kustcommunity te delen zodat de kennis over Meegroeiconcepten telkens een stap verder kan worden gebracht.

Tweede conclusie is dat lange termijn samenwerking van partijen niet alleen uithoudingsvermogen vereist, maar ook een goede borging van de gezamenlijk afgesproken ambities en flexibiliteit in de weg om dat te bereiken. Er kan in de toekomst veel veranderen. Investeerders kunnen zich terugtrekken (bijvoorbeeld als blijkt dat de optie waar zij op in hadden gezet toch niet de meest wenselijke blijkt), of de zeespiegel

kan minder of juist sneller stijgen, waardoor opgaven verschuiven. Een aanbeveling is om binnen de Kustcommunity verder te onderzoeken wat 'meegroeien' nu precies vraagt van betrokken partijen en welke mechanismen in een consortium ingebouwd zouden moeten worden om adaptieve samenwerking vorm te geven over zeer lange perioden. Uitdaging is keringen integraal in de ruimte aan te pakken en met de kansen en wensen voor de toekomst te combineren. Hiervan zijn al enkele voorbeelden zichtbaar: zoals ophooghare boulevard Vlissingen of bv. de versterking van de rivierdijk bij Streefkerke in combinatie met een bebouwbare binnenberm. Hierin ligt ook de uitdaging van Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie; door middel van de juiste randvoorwaarden en goede voorbeelden de condities voor integraal meegroeien te verbeteren.

Een derde conclusie is dat de Handreiking geen blauwdruk en geen lineair proces is. Elke situatie vraagt om maatwerk en het kritisch vermogen van alle betrokken partijen zelf. De Handreiking biedt daarbij structuur en inspiratie. De ervaring is ook dat je soms een paar stappen terug moet om weer verder te komen in het proces. Zo kan inzicht in de verdienmodellen maken dat je kiest voor een andere steppingstone. Je kunt veel leren van het vergelijkbare proces dat een buurgemeente of waterschap al heeft doorlopen. De Handreiking is wat ons betreft dus ook niet af, maar kan al werkende wijs worden doorontwikkeld en aangevuld. De Kustcommunity is daarvoor een prima lerend netwerk.

Tenslotte is gebleken dat de Handreiking Meegroeiconcepten niet alleen meerwaarde heeft voor complexe bestuurlijke afwegingen in kustgebieden, maar ook prima toepasbaar is in het rivierengebied. Het stappenplan is op een vrijwel identieke manier doorlopen in het project Zelfredzame Eiland van Dordrecht. Voor de mogelijke ruimtelijke oplossingen rond rivierdijken moet nog een aparte staalkaart ontwikkeld worden, maar ook het werken met stepping stones blijkt ook hier een goede manier om flexibel toe te werken naar een gezamenlijk lange termijn eindbeeld.

Zeker met een actuele discussie over de verdere integratie van de wateropgave binnen het Meerjaren-

programma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) worden de toepassingsmogelijkheden van de Handreiking groter. Dan zal blijken dat de synchronisatie van verschillende ruimtelijke plannen en burgerinitiatieven nog een grote sprong voorwaarts kan maken en we sneller tot implementatie kunnen overgaan.

De Handreiking Meegroeiconcepten is beschikbaar op www.kustkennis.nl

-
- 1 Meegroeiprincepte zoals toegelicht in Nationale Visie Kust, Ministerie van I en M, 2013, pag. 14/15).
 - 2 De Staalkaart Meegroeiconcepten voor verharde kusttypen is te vinden in de Nationale Visie Kust, ministerie van I en M, 2013, pag. 109 en bijlagen 135-142)
 - 3 De Staalkaart Meegroeiconcepten voor zandige kusttypen (Breed duin, Smal duin, geulen/buitendelta's) is verkrijgbaar via info@atelier1op1.nl
 - 4 Rapportage Multifunctionele dijk Den Helder , Atelier 1:1, juli 2014

SUMMARY

Post-Deltaprogramme: from long term adaptation back to the 'now and here'

Last autumn the National Coastal Platform, as follow-up of Deltaprogramme Coast (which is part of the Dutch Deltaprogramme), has been launched. One of the binding themes, next to the strategy for sand nourishments, is 'adaptation concepts': a strategy that aims to connect measures for flood risk management on the long term and spatial development on the short term in order to deal with the effects of climate change. But how is this connection made? This is described in a 'manual' with seven steps to tackle and implement these a-synchronic developments. This manual offers building blocks and decision points regarding design and governance for integral adaptation of water defence areas. It shows how solutions for flood risk management are connected to spatial developments in coastal towns and how organisations can prepare for long-term collaboration including financial arrangements.
